

Mersin Sarıkeçili Yörükleri'nde Halk Hekimliği Uygulamalarında Kadının Yeri

Women's Place in Folk Medicine Practices in Mersin Sarıkeçili

 Meryem Türkan IŞIK^a,
 Döndü CAN^b

^aHemşirelik Esasları ABD,
Mersin Üniversitesi
Hemşirelik Fakültesi,
^bTürk Dili Bölümü,
Mersin Üniversitesi
Yabancı Diller Yüksekokulu,
Mersin, TÜRKİYE

Yazışma Adresi/Correspondence:
Meryem Türkan IŞIK
Mersin Üniversitesi
Hemşirelik Fakültesi,
Hemşirelik Esasları ABD,
Mersin, TÜRKİYE
turkaner@mersin.edu.tr

ÖZET Tıbbın gelişmediği çağlarda, insanların kendi özel çabalarıyla hastalıkları tedavi etme yöntemi, halk hekimliği olarak kabul edilir. Halk hekimliği yılların deneyimi ve bilgi birikimi ile meydana gelmektedir. Günümüzde geleneksel yollarla tedavi uygulamaları azalmış olsa da varlığını sürdürmektedir. Sarıkeçililer günümüzde konargöçer yaşamı canlı olarak sürdüren bir topluluktur. Sarıkeçililer'de halk hekimliği konusunda yapılan uygulamalar doğal çevreden, tabiatın etkilenerek hastalıklara şifa veren otlar, hayvansal ürünler ile yapılmaktadır. Pek çok hastalığın tedavisinde kullanılan halk ilaçları doğal ortamında yetişen bitkiler ya da kendi üretimleri olan hayvansal besinlerdir. Konargöçer bir yaşamda kadın oldukça aktif olmakla birlikte halk hekimliği kadının en önemli rollerinden biridir. Sarıkeçililer'de hemen hemen her kadın birtakım ilk yardım uygulamalarını içeren halk hekimi yaklaşımında bulunmaktadır. Bu çalışmada Sarıkeçili bir konargöçer olan kadın halk hekiminin uygulamalarından yola çıkılarak konargöçer yaşamda kadının şifacı yönü hakkında bilgiler verilecektir.

Anahtar Kelimeler: Kadın halk hekimi; Sarıkeçililer; yörükler; doğum; lohusalık; hastalık

ABSTRACT In the ages when medicine is not developed, the method of treating diseases with their special efforts is considered as folk medicine. Folk medicine is the result of years of experience and knowledge. Nowadays, although traditional treatment methods have decreased, they continue to exist. Sarıkeçililer today is a community that continues to live life. Sarıkeçililerde folk medicine practices in the natural environment, affected by the nature of herbs that heal diseases, animal products are made with. Folk remedies used in the treatment of many diseases are plants grown in their natural environment or animal foods with their own production. The nomadic is one of the most important roles of women in folk medicine. In Sarıkeçililer, almost every woman is in a public physician approach, which includes a number of first aid practices. In this study, the female healer will be informed about the woman's healer's life in the life of the confederate based on the practices of the female physician.

Keywords: Female folk healer; Sarıkeçililer; nomadic; birth; puerperium; disease

Konargöçer bir topluluk olan Sarıkeçililer tarih boyunca doğa ile doğrudan bağlantılı bir yaşam sürmüş, doğanın fiziksel etkilerine uygun yaşam biçimleri geliştirmişlerdir.

Sarıkeçililer; isminin tarihte nasıl gelmiş olduğuna dair kayıtlı kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Orta Asya'dan gelen Sarıkeçili Türkmen konar-göçerler Suriye Halep bölgesinde bir süre konakladıktan sonra, dönemin Suriye Selçuklu idaresine girerek otlak bulmaya çalışmışlardır. Bölgenin sıcak bir iklim yapısına sahip olması nedeniyle Anadolu içlerine doğru yeni otlaklar aramaya başlamışlardır. Ancak Halep bölgesinde buldukları dönem içerisinde Orta Asya'dan getirdikleri "Sarı Renkli Keçiler" yerleşik halk tarafından beğenilerek bu göçer grup kendi ırklarına dâhil edilmiştir. Bu gün "Halep Keçisi" olarak adlandırılan "Sarı keçinin" Sarıkeçili Yö-

KAYNAK GÖSTERMEK İÇİN:
Işık MT, Can D. Mersin Sarıkeçili Yörükleri'nde halk hekimliği uygulamalarında kadının yeri. Ogenler O, editör. Tıp Tarihi ve Tıp Etiği Açısından Kadın. 1. Baskı. Ankara: Türkiye Klinikleri; 2019. p.21-31.

rüklerin Orta Asya'dan kendilerinin yetiştirerek bu gün-
lere getirmiş oldukları keçi ırkına ait olduğunu iddia
edilmektedir.¹ Yapılan saha çalışmalarında bu konu ile
ilgili Sarıkeçililerin tüm keçilerinin siyah olduğu, sarı
keçilerinin olmadığı fakat fiziksel görünüm olarak Sarı-
keçili göçebelerinin sarışın oldukları, isimlerinin de bu
durumla ilişkili olabileceği belirtilmektedir.² Sarıkeçili
olan Bayram Gök ve İbrahim Yagal'ın bilgilerine göre;
günümüzde konargöçer yaşamı sürdüren yaklaşık 200
haneden oluşan Sarıkeçili topluluğu vardır. Konargöçer
Sarıkeçililer Mersin, Konya, Karaman, Antalya illerinin
sınırları içinde Toros yaylalarında ve Akdeniz sahille-
rinde yaşamlarını sürdürmektedirler.

Sarıkeçililerde halk hekimliğinde ve kadının rolü
incelendiğinde; Türk kültür tarihinde kadın, her dö-
nemde önemli bir rol üstlenmiştir. İnsanlığın ortaya çı-
kışından sonra dişilik bilgelikle örtüşen ve şifa veren bir
kimliğe büründürülmüştür. Kadın can veren, hasta be-
denlerde amaçsızca dolaşan ruhların şifacısıdır. Kadının
kendi bedeninde bir insana can veren, doğuran bir var-
lık olması ona bu gizli gücü kazandırmıştır.³

Türk sosyal ve kültürel hayatının temelinde de
önemli bir yere sahip olan ailenin vazgeçilmez üyesi de
şüphesiz kadındır. Kadının toplumsal konumunun tarihsel
süreçte hep aynı olmadığı görülür. Kadının toplumdaki
yeri ile ilgili bilgilerin tam anlamıyla aydınlığa kavuşmadığı
ilkçağı saymazsak, birçok yazılı kaynak kadın tarihine dair
bilgileri Ortaçağ ile başlamaktadır.⁴

Halk tıbbi tarihte hastalık tedavisinde büyüsel pratikler
kullanan "büyücü hekimler"; Ortaçağ boyunca devam eden
cadılık, büyücülük ve ilişkili sağaltım pratikleri; Şamanizm'de
karşılık bulan "sağaltıcı" kimliğiyle şifacı Şaman'ın ve Anadolu'da
günümüzde devam eden "ocak" tedavilerinin şifa anlayışını ifade
etmektedir. Buradan hareketle, sözü edilen tedavi pratiklerinin kadınlar
üzerinden aktarılan izleri, kadın şifacıların tarihine dair ipuçları verir.⁴

Asya, Afrika ve Amerika'da çeşitli etnografik bağ-
lantılarda bulunan karmaşık dinsel, büyüsel ve tıbbi uy-
gulamalar bütününe ifade eden Şamanizm ile ilgili araştırmalara
bakıldığında, Şaman'ın çoğunlukla erkek olduğu vurgulanmasına
rağmen, yazılı kaynaklarda sıklıkla kadın şamanlara da rastlanmaktadır.
Sağaltma, fala bakma, kurban törenlerini yönetme, ruh yönetimi ya da
başka bir deyişle ölümlerin ruhlarının öte dünyaya geçirilmesi,
öykü anlatımı ve şair-şarkıcılık şamanların görevleri arasında
sayılmaktadır. Bazı kültürlerde doğuma da katıldıkları belirtilmektedir.⁵
Şamanın asıl görevi insanları gizli ilimlerle tanıştırmak olsa da
ruhlarla temas

kurmak, hastaları iyileştirmek, kısırlığı tedavi etmek gibi bazı
işlevsel görevleri de vardır.⁶ Tarihsel süreçte erkek şamanlarla
birlikte kadın şamanların da toplumda etkili oldukları görülmektedir.
Kadın şamanlar gerek evde gerekse kamusal alanda varlıklarını ortaya
koyan ve doğurganlık özelliğiyle de gizli bir gücü olduğuna inanılan
kişilerdir.⁶

Halk hekimliği uygulamaları için çalışma öncesi yaptığımız saha araştırmalarında konargöçer bir yaşam biçiminde
kadının ekonomik, sosyal ve kültürel yaşamın merkezinde yer aldığı
gözlemlenmiştir. Hayvanların otlatılıp, sağılmasında, çadırda yapılacak işlerde,
çocuk bakımında, misafir ağırlanmasında kadının bir görevi vardır.
Sarıkeçililerde hemen hemen her kadın birkaç halk hekimliği uygulamasını
bilmekte olup, kadının şefkatli olması ve annelik rolünün yanında yaşam sürecinde
kendine ve yakınlarına şifa dağıtmaya yatkın olduklarını söylemek mümkündür.

Günümüzde hala konargöçer bir yaşamı yılın dört mevsimi devam ettiren bir topluluk olması nedeniyle toplulukta halk hekimliği uygulamaları daha canlı ve yaygın bir şekilde görülmektedir. Konargöçer topluluk hâlâ bazı sağlık sorunlarında tedavi amaçlı halk hekimliği uygulamalarına başvurmaktadır. Doğayla iç içe yaşıyor olması ve konargöçer kültürde kadının aktif biçimde yaşamda yer alması Sarıkeçililerin halk hekimliği uygulamalarının araştırma konusu olarak seçilmesinde etkili olmuştur.

YÖNTEM

Kadın halk hekimine, araştırmacılar tarafından 14.04.2019 tarihinde çadırında ziyaret yapıldı. Görüşmeyi kabul eden halk hekimine araştırmacının amacı, yüz yüze görüşmenin ses kaydının alınacağını sonrasında yazıya aktarılacağı konusunda bilgi verildi. Halk şifacı ile görüşmeden önce sorular hazırlandı. Sorular kaynak kişi ile görüşme sürecinde akış bozulmadan yarı yapılandırılmış bir soru formu kullanılarak görüşme yapıldı. Görüşme kendine özgü bir süreçte ilerlemiş ortalama 150-180 dakika sürmüştür. Görüşmeler aynı gün yazıya dökülmüş, herhangi bir yönlendirilmeye gidilmemiştir. Halk hekiminin uygulamalarını anlatırken hikâyeler halinde anlatılmasına müdahale edilmemiş ve kayıt altına alınarak veriler toplanmıştır. Halk şifacısından elde edilen veriler Anadolu'nun diğer yörelerinde ve tarihi tıp kitaplarında yapılan uygulamalarla karşılaştırılarak analiz edildi. Kadın halk hekimi kısırlık, doğum, yenidoğan bebeğe, çocuk hastalıklarına ve bazı sistemik hastalıkların tedavisiyle de ilgilenmiş olduğu belirlenmiştir. Gö-

rüşme yapılan halk hekimi, okur-yazar olmayan 61 yaşında, Mersin İli Gülnar ilçesinde dünyaya geldiği, şifa dağıtmaya ilk doğum yaptıktan sonra, 18 yaşında başlamıştır. Bu uygulamalara hala aktif olarak devam etmektedir. Eşiyle ve çocuklarıyla yaşayan halk şifacısının uygulamalarına kızı ve eşi yardımcı olmaktadır. Çadırına gelip yardım isteyen herkese yardım ettiğini uygulamaya yapmaktan kaçınmadığını fakat riskli olan yaklaşımlardan kaçındığını ve bu gibi durumlarda hastayı doktora yönlendirdiğini ifade etmektedir. Yaptığı uygulamalar sonrasında ekonomik yönden bir talepte bulunmadığını fakat "arılık" olarak adlandırdığı; hastanın hediye veya bireyin gönlünden geldiği kadar küçük miktarda para verildiğini belirtmektedir. Halk hekimi gelir düzeyinin orta düzeyde olduğunu, şifa dağıtmanın paralelinde hayvancılıkla uğraştığını, çadırda eşi ve 4 çocuğu ve torunlarıyla yaşadığını ifade etmektedir. Görüşme yapılan halk hekiminin, doğum bilgisini ve diğer hastalık durumunda yapmakta olduğu uygulamaları annesinden ve çevresinde şifa dağıtan komşu kadınlardan görerek öğrendiği söylemektedir. Kadın halk hekimi sağlık hizmetine ulaşmada güçlük çektikleri çadırlarda bu uygulamaları yapmak zorunda kaldığını belirtmektedir. Annesinin ve kendisinin bir ocağa bağlı olmadıklarını el verilme töreni olmadan bu uygulamaları yaptığını ifade etmektedir.

SARIKEÇİLİLERDE BİR ŞIFACI KADIN VE TEDAVİ YÖNTEMLERİ

Kadın halk hekiminin uygulamaları aşağıda alfabetik sırayla verilmektedir.

Akrep sokması tedavisi; halk hekimi tarafından akrep sokmasında çiğ yumurta akı sokulan bölgeye sürülerek bir süre bekletilir. Bu uygulamada yumurta akı akrep zehrinin dışarıya atılmasını sağlar. Yapılan diğer bir uygulama ise sokan akrep bulunur ve öldürülerek dövülür ve akrebin soktuğu yere sarılır. Akrebin vücudunun kendi zehrini geri çekeceğine inanılır.

Ateş düşürülmesinde; Halk hekimi ateşlenme durumunda ateşli kişinin alnına ve koltuk altına soğuk suya batırılmış bez koyarak ateşi düşürdüğünü ifade etmiştir. Ayrıca alın bölgesine çiğ patates dilimlerini sararak da ateşi düşürdüğünü belirtmiştir.

Bademcik tedavisinde; Köpeklerin cuma günü yaptığı beyaz renkte olan pisliği, petekli bal ile karıştırılıp, boğazına sürülür, üstü temiz pamuklu bir bez ile sarılır. Bu karışım boğazda bir gün kadar bekletilir, böylece bademciklerin ağrısı ve şişliği geçer. Bu uygulama sonu-

cunda halk hekimi bademcik hastalığının tekrarlamaya çağını ifade etmiştir.

Baş ağrısı tedavisinde; Halk hekimi tarafından çiğ patates halka halka kesilerek alna yerleştirilir, temiz bir tülbentle sarılır. Bu uygulama sonrasında hastanın ağrısının şiddeti azalır.

Halk hekiminin sürekli yaşanan baş ağrısındaki uygulaması ise bir su bardağı temiz sıcak suyla acı yavşan otu demlenerek içilmesidir. Bu uygulama gün içinde iki kez, hastanın ağrısı geçinceye kadar her gün yapılır.

Baş ağrısı için farklı bir uygulama ise başı ağrıyan kişinin alın bölgesinin sıkıca bir tülbentle bağlanmasıdır. Ağrının şiddeti azalınca kadar bu şekilde sarılması önerilir.

Bebek Göbek kesimi işleminde; Halk hekimi bebeğin göbek bağına ispirto ile temizlemiş bir makas ile kestiğini, bebeğin eşini doğurduktan sonra toprağa gömdüğünü, bebeği belediğini ve varsa temiz toprağı kavurup ılık ılık çocuğu sardığını ifade etmektedir.

Bebeğin göbek bağı kesildikten sonra göbeğin erken düşmesi için çam püsesi kesilen bölgeye sürülüp pamuklu temiz bir bez ile üzeri kapatılır.

Bebekteki doğum sonrası ciltteki kırmızı lekeleri için; Çocuk doğunca cildinde oluşan kırmızı lekeler için yeni yüzülmüş keçi derisi sarılır. Keçi derisinin bebeğin cildindeki kızarıklığı geçirdiğine inanılmaktadır.

Çıban tedavisinde; hayvan iç yağı kara üzüm ile dövülerek karıştırılır, çıban üzerine sarılır. Bir gün bekletildikten sonra çıban ucundan patlayarak sızıntı halinde iltihabın dışarıya atılması sağlanır.

Halk hekimi tarafından yapılan bir başka uygulama ise, çıbanın üzerine lokum sarılır, temiz bir bez ile kapatılır. Bir gün bekletilerek çıbanın patlayarak içindeki iltihabın dışarıya atılması sağlanır.

Çıban tedavisinde yaptığı diğer bir uygulama ise, çıbanın üstüne yumurta akı sürülüp kurutulur, çıbanın içindeki iltihabın ağızlaşarak dışarıya akması sonrasında iyileşmesi gerçekleşir.

Çocuklardaki ateşli hastalık durumunda; Çocuğun ateşi yükselirse; tüm vücut zeytinyağı ile ovulur, üstü örtülür ve uyutulur. Bu uygulama, çocuğun terleyip ateşinin düşmesini sağlar.

Ateş yükselmesinde diğer bir uygulama ise, patates halka halka kesilerek temiz bir tülbent ile alına sarılır. Patatesler ateş düşüncüye kadar alında bekletilir. Ateş yeterince düşmezse bu uygulama tekrarlanır.

Dalak büyümesi tedavisinde; Dalak rahatsızlığı genellikle karın şişliği olarak belirtisini göstermektedir. Karındaki şişliğe ağrı ve huzursuzlukta eşlik etmektedir. Karın üst bölgesinde ağrı şikayetiyle gelen kişi halk hekimi tarafından yatırılarak muayene edilir. Muayene sonrasında dalağının büyüdüğü tespit edilen kişiye dalak kesme töreni yapılır. Dalak kesme işlemi şu şekilde yapılmaktadır: Ağrı çeken kişi önce yere uzanır. Karın bölgesi üzerinde kesme tahtası konularak üstüne bütün bir soğan konur. Dalağı kesecek olan kişi çok keskin olan nacak ile hastanın yanına yaklaşmaya başlar. Yaklaşırken başka biri ona sorar “Nereden gelirsin?” Dalak kesecek olan rastgele bir yer adı söyleyerek “.....dan” diye cevap verir. “Nereye geden (gidiyorsun)?” “Dalak kesmeye” “Kesemen” “Keserim” bu şekilde karşılıklı konuşarak hasta olan kişinin heyecanlanarak korkması sağlanır. Konuşmalar sürerken dalak kesecek olan kişi yerde uzanan kişinin yanına gelir. Nacağı aniden havaya kaldırıp yerde yatan kişinin karındaki soğanı keser. Keskin nacağın vücuduna değeceğinden korkan kişi dalak ağrısından kurtulur. Ancak bu ağrının tekrarlamaması için hasta olan kişinin beslenmesine dikkat etmesi gerekmektedir. Bu rahatsızlığı geçene kadar soğan, biber, bulgur, fasulye, mercimek yememesi gerekmektedir. Eğer bu tür besinleri tüketmeye devam ederse rahatsızlığının geçmeyip artacağına inanılır.

Doğum eylemini kolaylaştırmaya yönelik uygulamalar; Kadın halk hekiminin çadırda doğum yapan kadınlara ilk yaptığı uygulama normal doğum eylemine yönelik kolaylaştırıcı yöntemlerdir. Halk hekiminin uyguladığı bu yöntemlerden ilki, doğum sancısı başlayan gebe kadını uzun uzun yürüterek rahim açıklığının hızla açılmasını sağlamaktır veya gebenin eline bir asa verilerek kuvvetle yere vurması istenir. Böylece kadının ağrısı daha az hissedeceği düşünülür. Halk hekiminin doğum eylemini kolaylaştırmak amacıyla yaptığı bir diğer uygulaması ise, doğumu gerçekleştirmek için ağaca bir ip astıktan sonra gebe kadının, ipi tutarak ondan güç almasını sağlamasıdır. Gebe kadın bir süre bu ipe asıldıktan sonra ayakta veya yatırarak doğum yaptırdığını ifade etmektedir. Kadın halk hekimin doğum sancılarını azaltmaya ve doğumu hızlandırmaya yönelik başka bir uygulaması ise gebenin traktöre bindirilip gezdirilmesidir. Bu esnada traktörün gebeyi sallamasıyla vajinal açıklığının büyümesi gerçekleşmekte ve doğum kolaylaşmaktadır.

Halk hekimi doğum ağrısını azaltmak için, bir litre sıcak temiz su kaynatılıp, içine üç beş dal acı yavşan atılarak demlenir. Demlenen bu bitki çayı ılık olarak ağrısı

oldukça gebeye içirilir. Doğum sürecinde ağrıyı azaltan diğer yöntemde ise, kadın halk hekimi zeytinyağı sürülmüş olduğu sağ elini haznedenden sokarak vajinaya masaj yaptığını, gebenin ağrısı oldukça sırtını ovduğunu bu uygulamalar sonrasında gebenin kolaylıkla doğum yaptığını ifade etmektedir.

Halk hekimi doğum eylemi uzayan ve bir türlü doğum yapamayan gebeye; bedeninin toparlanması için yere doğru çömelmesini söyler. Yassı büyük bir taş ateşte ısıtılır, sonra sıcak taşın üstüne su dökülür. Gebe kadın bu taşın üstüne doğru çömeltilerek suyun sıcak buharıyla vajenin rahatlaması sağlanır. Bu uygulama sonrasında sancıları gelen gebeye nefesini içine çekmesi söylenerek ıkınması istenir. Böylece doğum eyleminin daha kolay gerçekleşmesi sağlanır.

Doğum sırasında vajenin ağzına bebeğin ilk olarak ayakları gelirse, bebeğin pozisyonun değişip başının gelmesi için gebe sert ve yuvarlak bir yumağın üstüne oturulur. Böylece bebeğin pozisyonu değişir, ilk olarak kafası vajenden çıkarak normal doğum gerçekleşir.

Gebelikten korunma yöntemi ile ilgili uygulamalar; Gebe kalmak istemeyen kadınlara halk hekimi rahmin ters çevirme yöntemini uygulatır. Bu işlem gebe kalmak istemeyen kadının kendisi tarafından yapılır. Kadın temiz eliyle haznesinden girerek rahim ağzını eliyle tutarak ters çevirir ve böylece gebe kalması önlenmiş olur.

Göbek düşmesinde yapılan uygulama; hastada göbek düşmesi veya kayması ağır bir yük kaldırmakla olur. Yapılan ters bir hareketle, ağır bir şey kaldırmakla yer değiştiren göbek, ağırlara sebebiyet vermektedir. Göbek düşmesinin şikayetleri karın ağrısı biçimindedir. Halk hekimi düşen göbeği tekrar yerine getirirken göbeğin deliğini eliyle muayene ederek, atar damarın yerini bulur ve masajla göbeği eski yerine getirmektedir.

Göz rahatsızlığı tedavisinde; Halk hekimi göz rahatsızlığında, göze anne sütü damlatır. Sütün memeden sağılır sağılmaz damlatılması gereklidir. Bu sütün gözdeki mikropları temizleyerek dışarı attığı halk hekimi tarafından söylenmiştir.

Halk hekimi gözde sürekli duyulan ağrı için de çiğ patatesi halka halka dilimleyerek gözün üzerine koyar ve yarım saat kadar bekletir.

Gözdeki batmalar için halk hekimi bu rahatsızlığı yaşayan kişiye batmanın olduğu gözü kara çayın buharına tutmasını söyler. Çayın buharının gözü temizleyerek rahatlattığını ve iyileştirdiğini belirtir.

Düşme sonrası oluşan morlukların tedavisinde; Düşme veya çarpma sonrası cilt üzerinde oluşan morluğun üzerine çam püsesi (püse Sarıkeçililerde kara hekim olarak adlandırılır) sürülür. Morluk geçinceye kadar bu uygulama tekrarlanır.

Halk hekimi tarafından yapılan diğer bir uygulama ise kara üzümün içinden çekirdeği çıkarılarak üzüm dövülür, küçük parçalar halinde kesilen hayvanın iç yağı ile dövülerek merhem kıvamına getirilir. Sonra ezik veya morlaşan cilt üzerine sürülerek temiz bir bez ile sarılır.

İshal tedavisinde; Halk hekimi çamın kabuğunu (kızıl kabuk) döverek toz haline getirip, bal ve sarıçiçek otu ile karıştırarak bir merhem hazırlar. Bu merhem ishal olan kişinin karın bölgesine ılık bir şekilde sürülür, üzeri temiz ve yumuşak bir bezle sarılır, bir gün bekletilir.

Karın ağrısının tedavisinde; Siyah kuru üzümün çekirdeği çıkarılarak iyice dövülür. İçine baharat (karabiber, toz acı biber) eklenir. Bu karışım karın ağrıyan bölgesine sürülür. Üzeri temiz bir bez ile sarılır. Hazırlanan bu bitkisel merhem karın ısıtmasıyla karın ağrısı çok kısa bir sürede geçer.

Halk hekimi tarafından karın ağrıyan kişiye kekik suyu içirilir. Kekik suyu taze bir şekilde kaynatılıp içilebileceği gibi önceden kaynatılmış soğuk kekik suyu da karın ağrısı için içilebilir.

Üşütmeden dolayı meydana gelen karın ağrılarında ise halk hekimi bir taşı kızgın küldü ısıtarak hastanın karında bekletir. Bu uygulamayla karın ısıtılarak ağrının geçmesi sağlanır.

Kısırlığı gidermeye yönelik uygulamalar; kadının kısırlığını gidermek amacıyla farklı uygulama yöntemlerini kadının verdiği bilgiler ve karından yaptığı muayene sonrasında karar vermektedir.

Temiz bir kova suyun içerisine birkaç avuç buğday samanı atılarak beş dakika kadar kaynatılır. Daha sonra bu su soğuyuncaya kadar kadın buharına oturtulur, bu uygulama bir hafta süreyle tekrarlanır. Bu uygulamaya kadının adet döneminin bitiminde başlanır. Bir haftanın sonunda kadının eşiyle birlikte olması istenir. Birlikte olduktan sonra 15-20 dakika yatakta hareket etmeden kalması söylenir. Bu halk hekiminin gebe kalamayan kadınlar için en sık yapmakta olduğu uygulamadır.

Gebe kalamayan kadının eğer çok akıntısı var ise mersin (murt bitkisi) dalı bir çay bardağı temiz suyla kaynatılıp aç karna sabah içirilir, bu uygulamaya akıntısı bitinceye kadar devam etmesi istenir.

Bu iki yöntemi uygulamasına rağmen gebe kalamayan kadına en son yaptığı uygulama ise, adet dönemi sonrası pamuklu temiz bez içerisine bir tutam devlik otu konularak rahmin içine yerleştirilmesidir. Bu bez kadının rahminde bir gün bırakılır, sonra çıkartılır. Bu uygulamanın sonrasında kadının eşiyle birlikte olması sağlanır.

Kilo alamayan çocuğun tedavisinde; yedi çadırdan un toplanır ve hamur yapılır. Yapılan hamurdan çocuğun içinden geçebileceği büyüklükte ekmek yapılır. Ekmek ortasından delinerek çocuğun geçebileceği kadar bir delik açılır, zayıf olan çocuk bu delikten geçirilir. Daha sonrasında yemesine rağmen kilo alamayan çocuk bir kazanın içine oturtulur. Kazanın altına odun konularak sembolik olarak yakılıyormuş gibi yapılır. Bu uygulama yöntemi ile çocuğun korkutularak etrafında olan kötü enerjinin uzaklaştırıldığına inanılır. Çocuk bu uygulamalar sonrasında kilo almaya ve büyümeye başlar.

Kulak ağrısı tedavisi; Bir çay kaşığı zeytinyağı ateşte ısıtılarak soğumaya bırakılır. Çay kaşığı tene değdiğinde teni yakmayacak kıvama gelene kadar soğuması sağlanır. Yeterli soğukluğa ulaşan zeytinyağı kulağa damlatılır. Bu zeytinyağı kulak ağrısını giderir.

Lohusa yönelik uygulamalar; Loğusaya doğum sonrası 2-3 gün su içmemesi, üzüm yememesi söylenir. Su içen ve üzüm yiyen lohusanın iyileşmesi gecikeceği halk hekimi tarafından ifade edilmektedir.

Doğum sonrası lohusanın karın bir poşu (yün bir kumaş) ile sarılıp, üstü örtülüp ve vücudun sıcak tutulmasına özen gösterilir. Gerekirse de bir miktar temiz toprak ateşte kavrularak kadının kalçasının altına serilerek ısınması sağlanır. İyileşmenin hızlanması ve sütünün çok gelmesi için ılık çorba içirilir. Bu dönemde lohusaya "kaynarca" içirilir. Kaynarca, konargöçer yaşama özgül bir şifa içeceğidir. Tereyağını eritip pekmezi üstüne döktükten sonra, biraz kırmızı pul biber atılarak hazırlanır ve lohusaya ılık ılık içirilir. Bu uygulamayı çadırdaki yaşayan her konargöçer lohusa bilmektedir.

Mide ağrısının tedavisinde; Üç beş dal kekik sıcak suyla demlenerek ılık bir şekilde hastaya içirilir. Bu bitki çayının çok sıcak ve çok soğuk bir şekilde içirilmesi önerilmez.

Sinirlenince oluşan mide ağrısında (Sarıkeçililer'de bu durum "afakanı kalkmak" olarak adlandırılmaktadır) halk hekimi tarafından mideden kasiğa doğru elle sıvazlanarak masaj yapılır. Ağrı hafifleyinceye kadar bu uygulamaya devam edilir.

Nazardan korunmada; Halk hekimi kendini halsiz hissedene ya da aniden rahatsızlanan kişilere nazar değ-diğini belirtmiştir. Nazardan korunmak için çaltı ağacı-nın tohumları üzerinde taşınır. Ya da kurşun dökülür. Kurşun dökme şöyle yapılır: Bir kabın içinde kurşun ateşte iyice eritilir. Nazar değdiği inanan kişi yüzü kibleye bakacak şekilde oturtulur ve üzeri bir çarşaf ile örtülür, bir metal kaba su konur. Sırayla nazar değdiği düşünülen kişinin baş, karın bölgesi, ayağı üstüne su kabı tutularak ateşte eritilmiş kurşun içine dökülür. Bu işlem üç kez tekrarlanır. Eriyen kurşunun suyundan nazar değmiş kişiye birkaç yudum içirilir. Elini ve yüzünü de bu suyla yıkaması istenir. Sonra kurşun dökülen kişi ar-kasına bakmadan yedi adım ilerler. Halk hekimi tarafın-dan kurşunlu su arkasından serpilir.

Öksürük tedavisinde; Sürekli öksüren hastaya, bir tatlı kaşığı ısıtılan ılık üzüm veya andız pekmezi içilir. Pekmez boğaz ağrısını azaltarak öksürüğü keser. Bir diğer uygulama kekik kaynatılarak ılık ılık günde birkaç defa içirilir.

Siğil tedavisinde; Halk hekimi tarafından siğilin üzerine incir sütü sürülür. Bu işlem bazen incir sapı ısı-tılarak siğilin üzerine batırılarak yakılması şeklinde de yapılır.

Sinüzit tedavisinde; Halk hekimi tarafından cırtan bitkisinin meyvesinin suyundan bir iki damla buruna damlatılır. Bu işlemin bir kez uygulanması gerekmektedir. Birden fazla uygulanırsa tehlikeli olacağı halk he-kimi tarafından belirtilmektedir.

Soğuk algınlığını tedavisinde; Soğuk algınlığında soğan közde pişirilerek üzerine acı toz biber ekilir ve limon sıkılarak yenilir. Bu uygulama gün içinde birkaç kez tekrarlanır. Soğuk algınlığı geçinceye kadar her gün bu işlem tekrar edilir.

Uçuk tedavisinde; Tahta kaşık ısıtılır ve uçuk üze-rine bastırılarak uçuğun sönmesi sağlanır. Bu uygulama uçuğun korkutulması olarak adlandırılır. Bu uygulama halk hekimi ve diğer Sarıkeçili kadınlar tarafından yap-ılmaktadır.

Yanık tedavisinde; Vücudun küçük bir bölgesi yan-mışsa yanan bölgeye ağrısı azalıncaya kadar yoğurt sü-rülerek rahatlaması sağlanır.

Vücudun geniş bir bölgesi yanmışsa yeni yüzülmüş bir keçi derisi yanık bölge üzerine sarılarak bir iki gün bekletilir. Bu uygulama birkaç kez yanığın iyileşmesine göre tekrarlanır. Yanık tedavisinde halk hekiminin yap-tığı bir başka uygulama ise yanan bölgeye soğuk su dö-külerek ardından sarı kantaron yağının yanık bölgeye

sürülmesidir. Bu uygulama yanığın daha hızlı iyileşmesi sağlamaktadır.

Yara tedavisi; Soğan kömürde pişirildikten sonra üzerine sabun rendelenir, bir yemek kaşığı çam püresi eklenerek iyice karıştırılır. Merhem kıvamındaki karı-şım yara üzerine sürülerek, temiz pamuk bir bez ile ka-patılır. Bu uygulama yara iyileşinceye kadar tekrarlanır.

Yılan sokması tedavisi; Yılan sokmalarında sokulan yer hafifçe çizilerek zehirli kan akıtılır. Halk hekimi bu işlemin yılan sokar sokmaz hemen yapılması gerektiğini ifade etmektedir.

TARTIŞMA

Akrep sokması tedavisi; halk hekimi tarafından akrep sokmasında çiğ yumurta akı sokulan uygulama-sıyla ilgili diğer yörelerde benzerlik bulunmamaktadır. Fakat sokan akrep öldürülerek dövülerek akrebin sok-tuğu yere sarılması uygulamasına benzeyen yaklaşımlar Anadolu'nun diğer yörelerinde de görülmektedir. Niğde yöresinde de akrep sokmasında benzer bir uygulamanın yapılmaktadır. Akrep havanda iyice dövülerek merhem kıvamında getirilir ve sokulan bölgeye sarılmaktadır.⁷ Manisa Yörük köylerindeki halk hekimliği uygulama-sında da akrep öldürülür ve soktuğu yerin üstüne öldü-rülen akrep sarılır.⁸

Ateş düşürülmesinde; Halk hekimi ateşlenme du-rumunda ateşli kişinin alınına ve koltuk altına soğuk suya batırılmış bez koyarak ateşi düşürdüğünü ifade etmiştir. Ayrıca alın bölgesine çiğ patates dilimlerini sararak da ateşin düşürdüğü belirtilmiştir.

Anadolu'da Niğde yöresinde de ateşi düşürmek için hastanın başına patates dilimleri konulur ya da baş, boyun ve koltuk altlarına nemli bez koyulduğu⁷ bilin-mektedir. Manisa yöresi halk hekimliği uygulamala-rında da dilimlenmiş patates vücuda sarılarak ateş düşürüldüğü, Sivas yöresinde de çiğ patates dilimlene-rek alın bölgesine sarılma uygulamasının yapıldığı gö-rülmektedir.^{7,8}

Bademcik tedavisinde; Köpek pisliği, petekli bal ile karıştırılıp boğaza sürülür ve üstü sarılır. Niğde yöre-sinde de köpek pisliği kurutulup, ezilir, bir tavada kav-rulur. Daha sonra bir kabak yaprağının borusu ya da hortumla bademciğin üzerine üflenir. Hastalığın bu şe-kilde geçeceğine inanılır.⁷ Bu uygulamada kullanılan malzemeler ile çalışmamızdaki malzemeler paralellik göstermektedir.

Baş ağrısı tedavisinde; Halk hekimi tarafından çiğ patates halka halka kesilerek alına yerleştirilerek sarılır.

Posof yöresinde yapılan halk hekimliği uygulamasında, Trabzon halk hekimliği uygulamasında patates soyulur dilimlenir tülbentte dizilerek altına bağlanmaktadır.^{9,10} İzmir'de patates dilimlendikten sonra üstüne kahve ekilerek başa bağlanmaktadır.¹¹ Büyükşahin'in çalışmasında baş ağrısı için çiğ patates soyularak başa sarılmaktadır.¹ Bu yörelerdeki halk hekimliği uygulamalarıyla Sarıkeçililer'deki halk hekimlik uygulamaları paralellik göstermektedir. Çağdaş tıp uygulamalarında da ağrı gidermede soğuk uygulama yapıldığı bilinmektedir.¹²

Halk hekiminin sürekli yaşanan baş ağrısındaki uygulaması ise acı yavşan otunun demlenerek içilmesidir. Sivas yöresi halk hekimliği uygulamalarında da acı yavşan otunun kaynatılarak baş ağrısı için içirilmekte olduğu görülmektedir.¹³ Modern tıp uygulamalarında acı yavşan otunun (*Artemisia absinthium L.*) özellikle antibakteriyel, anti-inflamataur, antimikrobiyal, antifungal ve antibiyotik niteliğe sahip bileşenlerinin olduğu bilinmektedir.¹⁴

Kadın halk hekiminin baş ağrısı için farklı bir uygulaması ise başı ağrıyan kişinin alın bölgesinin sıkıca bir tülbentle bağlanmasıdır. Bu uygulamaya benzer uygulamanın Trabzon halk hekimliği uygulamasında tülbent katlanarak başa sarılarak sertçe saçlar çekildiği görülmektedir.¹⁰ Modern tıp uygulamalarında masaj ve terapotik dokunmanın hastanın ağrılarını azalttığıyla ilgili literatür bilgilerine rastlanmaktadır.¹²

Bebek Göbek kesimi işleminde; Halk hekimisi bebeğin göbek bağı bir makas ile kestiğini, bebeği belediğini ve varsa temiz toprağı kavurup ılık ılık çocuğı sardığını ifade etmektedir. Sivas halk hekimliğinde de bebeğin göbeğı temiz bir makasla kesildiğı, Mersin'de bebeğin yapılan geleneksel uygulamalar içinde toprağı çocuğun sarılmakta olduğu görülmektedir.^{13,15}

Bebeğin göbek bağı kesildikten sonra göbeğin erken düşmesi için çam püsesi kesilen bölgeye sürülüp pamuklu temiz bir bez ile üzeri kapatılır. Kadın halk hekimisi bebeğin göbek bağı erken düşmesini sağlamak için yaptığı uygulamada çam püsesi kullanmaktadır. Bu uygulamaya halk hekimliği ile ilgili yazılı kaynaklarda rastlanmamıştır. Bu uygulamanın konar-göçer bir toplum olan Sarıkeçililerde görüldüğü tespit edilmiştir. Sağlıklı bir bebekte 7-14 gün içinde göbek bağı düşmektedir. Göbek bağına hızlı düşmesi için yapılan uygulamaların ciltte tahrişe yol açma veya enfeksiyon riskini oluşturduğu bilinmektedir.¹⁶ Modern tıp, uygulamasında göbek bağına temiz ve kuru tutulmasından başka bir yaklaşımın sergilenmemesi önerilmektedir.

Bebekteki doğum sonrası ciltteki kırmızı lekeleri için; Çocuk doğunca cildinde oluşan kırmızı lekeler için keçi derisine sarılma uygulamasına yazılı kaynaklarda rastlanmamıştır. Bu uygulamanın hayvancılıkla geçimini sağlayan Sarıkeçililere özgü bir uygulama olduğu düşünülmektedir.

Çıban tedavisinde; hayvan içyağı kara üzüm ile dövülerek karıştırılır, çıban üzerine sarılmaktadır. Sarıkeçililere özgü olan bu uygulamaya Anadolu'daki halk hekimliği ile ilgili yazılı kaynaklarda rastlanmamıştır.

Halk hekimisi tarafından yapılan bir başka uygulama ise, çıbanın üzerine lokum sarılır. Anadolu'nun bazı bölgelerinde çıbanın içindeki iltihabın atılması için lokum kullanılır. Buna benzer bir uygulama Sivas yöresindeki halk hekimliğinde de görülmektedir. Çıbanın içindeki iltihabın dışarıya atılması için çıban üzerine lokum, rendelenmiş sabun ve cam tozu karıştırılarak sürülmektedir.¹³ Ağrı yöresinde ise incir lokum ve ekşi hamur karıştırılarak çıban üzerine sürülür.¹⁷ Kayseri yöresinde tahin helvası, lokum, buğday ezmesi, mayalı hamur ekmek kazıntısı ve yumurta akı karıştırılarak çıban üzerine sürülür.¹⁸ Çalışmadaki halk hekiminin uygulamasındaki lokum ile paralellik göstermektedir.

Halk hekiminin çıbanın iltihabının tedavisinde yaptığı diğer bir uygulama ise, çıbanın üstüne yumurta akı sürülüp kurutulmasıdır. Bu uygulamaya diğer halk hekimliği ile ilgili incelediğimiz yazılı kaynaklarda rastlanmamıştır.

Çocuklardaki ateşli hastalık durumunda; Ateş yükselmesinde patates halka halka kesilerek altına sarılmaktadır. Anadolu'da halk hekimliği uygulamalarında ateş yükselmesinde patatesin altına sarılarak düşürülmektedir. Bu yöntem Manisa ve Trabzon yöresi halk hekimliği uygulamalarında da başvurulduğu görülmektedir.^{8,10}

Dalak büyümesi tedavisinde; Karın üst bölgesinde ağrı şikâyetiyle gelen kişi halk hekimisi muayenesinde dalak büyüdüğü tespit edilen kişiye dalak kesme töreni yapılır.

Dalak kesme törenine Manisa Yörükleri arasında yapılan halk uygulamalarında da rastlanır. Ocak olan kişi eline bir balta alarak hastanın karnındaki taşı çıkartacakmış gibi yapar. Bu arada ocak olan kişi ile çevredeki insanlar arasında "Napiyorsun? Dalak kesiyorum" şeklinde bir diyalog geçer. Sonra hasta yol ağzına götürülür ve sırt üstü yatırılır. Karnına bir tahta parçası ve onun üzerine de bir sığır pisliği konur. Elindeki bir nacak tutan ocaklı kişi nacağı hastanın karnına doğru vurmuş gibi yapar. Çevredeki insanlarla "Keseyim mi?"

kes" şeklinde bir konuşma geçer. O da kesiyormuş gibi nacağı hastanın karnına doğru hızla indirir. Hastanın dalağı kesilir. Bundan sonra hastanın iyileşeceğine inanılır.⁸

Sarıkeçililerdeki halk hekimi uygulamalarında derlenen bir başka çalışmada dalak kesme işlemini yapan Fatma ebe adlı bir kişinin uygulaması şu şekilde anlatılır: Ağrı çeken kişi yere yatırılır. Keskin bir nacak ile hastanın yanına gidilir. Nacak aniden havaya kaldırılıp yatan kişinin vücudu kesilecekmiş gibi indirilir ama nacak vücuda temas ettirilmez. Korkan kişinin dalak ağrısından bu şekilde kurtulduğu söylenir. Bu işlem üç cumartesi tekrarlanır. Sonrasında ise soğan, biber, fasulye, bulgur yememesi anlatılır.¹

Manisa'da ve Sarıkeçililer arasında halk hekimliği uygulamasında dalak kesme işleminin paralel olduğu söylenebilir. Şamanizm uygulamalarında da korkutularak vücudu hasta eden kötü ruhların uzaklaştırılması için bu ayine benzer törenler yapılmaktadır.⁶

Düşme sonrası oluşan morlukların tedavisinde; Morluklar için halk hekiminin bir diğer bir uygulaması ise dövülmüş kara üzümün hayvanın iç yağıyla birlikte sarılmasıdır. Sarıkeçililerle ilgili yapılmış olan bir başka çalışmada yaralanmalar için zeytinin çekirdeğinin çıkartılarak ezilip yara üzerine sarılarak iyileşmesi sağlanmaktadır.¹ Bu uygulamadaki zeytinyağının yaralı bölgeyi rahatlaması ile hayvanın iç yağının kullanması benzerlik göstermektedir. Niğde yöresinde bu uygulamalarla benzer olan kuru üzüm, çiğ et, zeytin karışımının dövülerek moraran bölgeye sarıldığı görülmektedir.⁷ Sivas yöresi halk hekimliği uygulamalarında koyunun kuyruk kapağı çekilerek ezilmiş olan bölgeye sarılması halk hekimimizin tedavide kullandığı malzemelerle paralellik göstermektedir.¹³

Doğum eylemini kolaylaştırmaya yönelik uygulamalar; Halk hekiminin uyguladığı bu yöntemlerden ilki, doğum sancısı başlayan gebenin yürüterek rahim açıklığının hızla açılmasını sağlamaktır. Sivas yöresi halk hekimliği uygulamasında da doğumun kolaylaşması için gebe kadın gezdirilerek diz çöktürülüp ıkındırılmaktadır.¹³ Yapılan bu uygulamanın içeriğinde gebenin doğuma hazırlık sürecinde benzerlik görülmektedir.

Kadın hekimin doğum sancılarını azaltmaya ve doğumu hızlandırmaya yönelik başka bir uygulaması ise gebenin traktöre bindirilip gezdirilmesidir. Bu esnada traktörün gebeyi sallamasıyla hazne açıklığının büyümesi gerçekleşerek doğumun kolaylaşması sağlanır. Bu uygulama Mersin'de doğum öncesi hazırlıkta yapılan geleneksel uygulamalarda yaygın olarak görülmektedir.¹⁵

Halk hekimi doğum ağrısını azaltmak için, bir litre sıcak temiz su kaynatılır içine üç beş dal acı yavşan atılarak demlenir. Demlenen bu bitki çayı ılık olarak ağrısı oldukça gebeye içirilir. Sivas yöresinde de gebeye sıcak süt, sıcak şerbet içirilerek ağrısının giderilmesi sağlanmaktadır.¹³ Modern tıp uygulamalarında acı yavşan otunun (*Artemisia absinthium* L.) özellikle antibakteriyel, anti-inflamataur ve antibiyotik niteliğe sahip bileşenlerinin olduğu kanıtlanmıştır.¹⁴ Bu uygulamanın iyileştirici bir etkisinin olabileceği söylenebilir.

Doğum sürecinde ağrıyı azaltan diğer yöntemde ise, hekim kadın zeytinyağı sürülmüş elini haznedden sokarak vajinaya masaj yaptığını, gebenin ağrısı oldukça sırtını ovduğunu bu uygulamalar sonrasında gebenin kolaylıkla doğum yaptığını ifade etmektedir. Perineye zeytinyağı ile masaj yapılması yapılan araştırmalarda doğumu kolaylaştırdığı ve peri anal yırtıkların azalmasını sağladığı bilinmektedir.¹⁹ Doğum eylemini kolaylaştırmak için Hipokrat'ın önerdiği masaj ve hidroterapi ile Hekim Efes'li Soranus'un zeytinyağıyla masaj ve banyo önerisiyle Sarıkeçili kadın halk hekimin uygulamaları benzerlik göstermektedir.²⁰ Zeytinyağı farklı yağları ile karıştırılarak doğum sonu dönemde epizyotominin iyileşmesinde etkili olduğu belirlenmiştir.²¹ Çağdaş tıp uygulamalarında sağlık profesyonellerinin doğuma hazırlık için perineye masaj yaparak, doku bütünlüğünü korumakta olduğu bilinmektedir.¹⁶

Gebelikten korunma yöntemi ile ilgili uygulamalar; Halk hekimi tarafından gebe kalmak istemeyen kadının kendisine yaptırılan rahmin ters çevrilme yöntemine, Sivas yöresinde de doğum sonrası kadına ters takla atılarak rahmin ters dönmesinin sağlanması şeklinde rastlanmaktadır.¹³

Göbek düşmesinde yapılan uygulama; Halk hekimi düşen göbeği eliyle masaj yaparak eski yerine getirmektedir. Göbek düşmesinin elle masaj yaparak tedavi edilmesi Niğde yöredeki halk hekimliği uygulamalarında yer almaktadır. Niğde yöresinde göbek elle yoklanarak bulunur ve üzerine hafif hafif çökerek yerine getirilir.⁷ Sarıkeçililerdeki halk hekimi uygulamalarında derlenen bir başka çalışmada Fatma Ebe adlı kişinin uygulamasında göbeği düşen kişinin elle göbeği ovarak parmaklarıyla kaymış olan göbeği yukarı çekerek sert baskıya maruz kalan göbeğin yerine gelmesinden söz edilmektedir.¹

Göz rahatsızlığı tedavisinde; Halk hekiminin göz rahatsızlığında gözdeki mikrobun temizlenmesi için göze anne sütü damlatması uygulamasına Niğde, Hatay, Manisa yörelerindeki halk hekimi uygulamalarında ben-

zer biçimde rastlanmıştır.^{7,8,22} Kayseri yöresinde ise kız çocuğunu emziren kadının sütü ile kırmızı boya (elefir) karıştırılarak göze damlatılması söz konusudur.¹⁸ Sarıkeçililerle ilgili yapılmış bir çalışmada da halk hekimliğiyle ilgili bu uygulamadan söz edilmiştir.¹ Modern tıp verilerinde anne sütünde bulunan immun globülinin A bebeği hastalıklara karşı korumakta olduğu bilinmektedir.²³

Halk hekimi gözdeki sürekli ağrılar için çiğ patatesi halka halka dilimleyerek gözün üzerine koymaktadır. Sarıkeçililerle ilgili yapılmış bir başka çalışmada patatesin kabuğunun soyularak gözün üzerinde bekletildiği bilgisine yer verilmiştir.¹ Trabzon yöresinde de bu uygulama yapılmaktadır.¹⁰

Gözdeki batmalar için göz kara çayın buharına tutulmaktadır. Bu uygulamaya benzer bir uygulama Niğde yöresi halk hekimliğinde çayın posasının göz üzerinde bir süre bekletilmesi ya da çayın demine pamuk batırılıp göze pansuman yapılması biçiminde yapılmaktadır.⁷ Yine Ankara yöresinde çay veya sıcak su ile pansuman yapılarak göz batmalarının tedavi edildiği görülmektedir.²⁴

İshal tedavisinde; Halk hekimi çamın kabuğunu (kızıl kabuk) döverek toz haline getirip, bal ve sarıçiçek otu ile karıştırarak ishal olan kişinin karın bölgesine ılık bir şekilde sürülecek bir merhem hazırlar. Niğde yöresi halk hekimliği uygulamasında da meşenin kozalağının dövülerek yenilmesi uygulamada kullanılan malzemeyle benzerlik göstermektedir.⁷

Karın ağrısının tedavisinde; Halk hekimi siyah kuru üzüm çekirdeği ile yakıcı baharatları karıştırıp karnın ağrıyan bölgesine sürerek karnın ısıtılmasını ve ağrının azalmasını sağlamaktadır. Trabzon yöresinde siyah kuru üzüm çekirdeğiyle birlikte iyice ezilir içine bir miktar kırmızı toz biber atılarak karıştırılır ve elde edilen şerbet karın ağrısı olan kişiye içirilir.¹⁰ Bu uygulamada da ağrıyan karnın ısıtılması amaçlanmaktadır. Yine aynı yörede karın ağrısını gidermek için saf zeytinyağı içerisine karabiber eklenerek sırtta sürülmesi söz konusudur.¹⁰

Halk hekimi tarafından karnı ağrıyan kişiye kekik suyu içirilir. Karın ağrısı için uygulanan bu yöntem Anadolu'da Manisa, Karaman, Niğde ve Trabzon yörelerinde de rastlanmaktadır.^{7,8,10,25}

Üşütmeden dolayı meydana gelen karın ağrılarında ise halk hekimi bir taşı kızgın küldü ısıtarak hastanın karnında bekletir. Bu uygulamayla abdominal bölge ısıtılarak ağrının geçmesi sağlanmaktadır. Niğde halk hekimliği uygulamasında da kiremit ya da taş ısıtılarak

karnın ağrıyan bölgesine konularak ağrının azaltmakta olduğu sonucuyla benzerlik göstermektedir.⁷ Ağrıyla baş etmede, sağlık profesyonellerince sıcak uygulamanın çağdaş tıp uygulamasında yapılmakta olduğu bilinmektedir.¹²

Kısırlığı gidermeye yönelik uygulamalar; kadın halk hekimi gebe kalamayan kadına bir kova suyun içerisine birkaç avuç buğday samanı atılarak beş dakika kadar kaynatarak buharına oturtmaktadır. Sivas yöresinde de değişik çiçekler kazanda kaynatılarak kısır olan kadın buğusuna oturtulmaktadır.¹³

Halk hekimin ikinci uygulaması, gebe kalamayan kadının çok akıntısı var ise mersin (murt bitkisi) dalı kaynatılıp içilmesini önerilmektedir. Sivas'ta soğan kabuğu, yaz kış gökçesi, kısacık mahmut bitkisi kaynatılıp içirilmektedir.¹³ Yöreye özgü bitkilerin halk hekimlerin uygulama tecrübesi doğrultusunda kısırlık tedavisinde kullanılmakta olduğunu söyleyebiliriz.

Halk hekiminin gebe kalamayan kadına en son yaptığı uygulama ise, adet dönemi sonrası pamuklu temiz bez içerisine bir tutam devlik otu konularak rahmin içine yerleştirilmesidir. Sivas yöresi halk hekimliği uygulamalarında rahimin içine yavşan otu yerleştirildiği bilinmektedir.¹³ Halk hekiminin uygulamasının Sivas'ta yapılmakta olan uygulama yöntemiyle paralellik göstermektedir. Modern tıp uygulamalarında bu tarz girişimlerin kadında vajinal enfeksiyonu daha da arttırabileceği söylenebilir.¹⁶

Kilo alamayan çocuğun tedavisinde; yedi çadırdan un toplanır ve hamur yapılması, şaman inanışında 7 rakamındaki kutsal inanıştan kaynaklanabileceği söylenebilir.

Kazanın içe çocuğun oturtularak ateşte yakıldığı hissi ile çocuğun korkutularak etrafında olan kötü enerjinin uzaklaştırıldığına inanışında şaman inancı paralelinde geleneksel uygulamalarında yer almakta olduğunu söylemek mümkündür (kaynak şaman)

Kulak ağrısı tedavisi; halk hekimin uygulamasında kulak ağrısı tedavisinde zeytinyağı kullanımının Niğde yöresinde ve Manisa Yörük köyündeki halk hekimliği uygulamalarında da rastlanmaktadır.^{7,8}

Lohusa yönelik uygulamalar; Loğusaya doğum sonrası 2-3 gün su içmemesi, üzüm yememesi söylenir. Su içen ve üzüm yiyen lohusanın iyileşmesi gecikeceği halk hekimi tarafından ifade edilmektedir. Mersin ilinde geleneksel olarak lohusaya yapılmakta olan yaygın uygulamalar arasında olduğu görülmektedir.¹⁵

Doğum sonrası lohusanın karnı bir poşu (yün bir kumaş) ile sarılır veya vücudun sıcak tutulmasına özen gösterilir. Gerekirse de bir miktar temiz toprak ateşte kavrulmuş kadının kalçasının altına serilerek ısınması sağlanır. Sivas ve Mersin yöresinde eşin düşmemesi sürecinde kadının kalçasının altına sıcak toprak konmaktadır.^{13,15} Anadolu'nun bir çok yerinde höllük olarak adlandırılan bu uygulama kadında ve çocukta enfeksiyon riski oluşturmaktadır.

Lohusanın iyileşmesi ve sütünün çok gelmesi için ılık çorba ve kaynarca içirilir. Mersin yöresinde kadınların lohusalık şerbetinin kaynarca olarak adlandırılır. Kaynarca, konargöçer yaşama özgül bir şifa içeceğidir.

Halk hekimi tereyağını eritip pekmezi üstüne dökükten sonra, biraz kırmızı pul biber atarak hazırladığı içeceği çadırda yaşayan her konargöçer lohusa bilmektedir. Bu uygulama Mersin'deki lohusalık döneminde sık yapılan geleneksel uygulamalar arasındadır.¹⁵

Mide ağrısının tedavisinde; halk hekimi tarafından kekik çayı içirilmekte ve mideden kasığa doğru elle sıvazlanarak masaj yapılarak ağrı hafifletilmektedir.

Niğde yöresinde de sarı kantaron kaynatılarak mide ağrısı olan kişiye içirilmektedir.¹³ Yöreyle ait endemik bitkilerin mide ağrısıyla baş etmede kullanılmakta olduğunu söyleyebiliriz. Masaj uygulaması ağrı yönetiminde modern tıp uygulamasında sık yapılan bir uygulamalar arasındadır.¹²

Nazardan korunmada; Halk hekimi, hastanın nazardan korunması için çaltı ağacının tohumlarını üzerinde taşımasını veya kurşun dökme uygulamasını yapmaktadır. Bu halk hekimliği uygulamasının Anadolu'da Sivas, Niğde, Trabzon yöresinde yapılmakta olduğu görülmektedir.^{7,10,13} Anadolu'da yıllar boyunca şaman inanışın yaygın olduğu bilinmektedir. Şaman inancı doğrultusunda metalin kişiyi kötü ruhlardan koruduğuna inanılmaktadır. Şamanlık inancına göre kötü ruhların insan vücuduna girmesi bedeni hastalandırır ya da ölüme götürür. Şamanlar insanın içinde bulunan kutun kötü ruhlar tarafından çalınması önler, çalınmış olanı da geri getirir.⁶

Öksürük tedavisinde; halk hekimi, sürekli öksüren hastaya, ılık üzüm veya andız pekmezi içmesini önermektedir. Niğde yöresinde halk hekimliği uygulamasında dut pekmezi içirildiği veya karabiber ile pekmez karıştırılarak içildiği benzerlik göstermektedir.⁷ Halk hekimi, öksürük tedavisinde kekik kaynatılarak içilmesini önermektedir. Kayseri yöresinde de öksürük için kekik kaynatılarak içirilmesi uygulamamızla benzerlik göstermektedir.¹⁸

Siğil tedavisinde; Halk hekimi tarafından siğilin üzerine incir sütü veya incir çöpü ısıtılarak siğilin üzerine yakılması şeklinde de yapılır. Niğde yöresinde halk hekimliği uygulamasında Sütleğenin sütü siğile damlatılır.⁷ Sivas yöresinde siğilin başı kesilerek sütleğen otunun sütü sürülmekte olduğu uygulamamız ile benzerlik göstermektedir.¹³

Sinüzit tedavisinde; Halk hekimi tarafından cırtatan bitkisinin meyvesinin suyundan bir iki damla buruna damlatılır. Sivas yöresi halk hekimliğinde cırtatan(köpek kavunu) burna damlatılmaktadır.¹³

Soğuk algınlığını tedavisinde; soğuk algınlığında soğan közde pişirilerek üzerine acı toz biber ekilir ve limon sıkılarak yenilir. Niğde yöresinde soğuk algınlığında acı biber kaynatılıp içilmektedir.⁷

Uçuk tedavisinde; Tahta kaşık ısıtılır ve uçuk üzerine bastırılarak uçukun sönmesi sağlanır. Bu uygulama uçukun korkutulması olarak adlandırılır. Bu uygulama halk hekimi ve diğer Sarıkeçili kadınlar tarafından yapılmaktadır. Niğde yöresinde yanan çıranın alevi tutulur ya da tahta kaşık ısıtılarak uçuğa değiştirilmektedir.⁷ Trabzon yöresinde sıcak odun külü bastırılmaktadır.¹⁰ Sivas yöresi halk hekimliğinde kaşığın sapı ile uçuk dağlanı; pekmez ısıtılıp pamukla sürülmektedir.¹³

Yanık tedavisinde; Vücudun küçük bir bölgesi yanırsa yanan bölgeye ağrısı azalınca kadar yoğurt sürülerek rahatlaması sağlanır. Niğde ve Sivas yöresi Ankara yöresi ve Manisa Yörük köylerinde halk hekimliği uygulamasında yanık bölgeye yoğurt sürüldüğü görülmektedir.^{7,8,13,24}

Vücudun geniş bir bölgesi yanırsa yeni yüzülmüş bir keçi derisi yanık bölge üzerine sarılarak bir iki gün bekletilir. Bu uygulama birkaç kez yanığın iyileşmesine göre tekrarlanır.

Sarıkeçililerdeki halk hekimi uygulamalarında derlenen bir başka çalışmada da bu uygulamanın aynısının yapıldığı görülmektedir.¹ Sivas yöresinde yanık bölgeye çiğ et sarılır.¹³

Yanık tedavisinde halk hekiminin yaptığı bir başka uygulama ise yanan bölgeye soğuk su dökülerek ardından sarı kantaron yağının yanık bölgeye sürülmesidir. Sivas ve Manisa yöresi halk hekimliği uygulamasında yanan bölgeye su dökülür.^{8,13}

Yara tedavisi; Soğan kömürde pişirildikten sonra üzerine sabun rendelenir, bir yemek kaşığı çam püsesi eklenerek iyice karıştırılır. Merhem kıvamındaki karışım yara üzerine sürülerek, temiz pamuk bir bez ile ka-

patılır. Bu uygulama yara iyileşinceye kadar tekrarlanır. Tunceli Niğde yöresinde de yaralı bölgeye pişmiş soğan sarılmaktadır.^{7,26}

Yılan sokması tedavisi;

Yılan sokmalarında sokulan yer hafifçe çizilerek zehirli kan akıtılır. Halk hekimi bu işlemin yılan sokar sokmaz hemen yapılması gerektiğini ifade etmiştir. Niğde yöresinde ise yılan sokması sonrasında sokulan bölgenin kızgın demirle dağlanarak yakıldığı görülmektedir.⁷ Trabzon halk hekimi uygulamasında yılanın soktuğu yer bağlanır, kanatılır yara ağzında yarayan kişi tarafından emilerek zehir boşaltıldığı Sivas yöresinde yılanın soktuğu yer kesilir ve kan emilerek tükürülmektedir.^{10,13} Anadolu'da birçok bölgede bu uygulamanın yaygın olarak yapıldığı söylenebilir.

SONUÇ

Yapılan görüşme sonrasında edinilen bilgiler ışığında Sarıkeçili konargöçerlerden olan kadın halk hekiminin doğum ebeliği yapmasının yanı sıra yanık, ağrı, böcek sokmaları gibi birçok rahatsızlıklarda tedavi yöntemleri

uygulamaktadır. Kadın halk hekimi tedavide uyguladığı ilaçları doğal ürünleri kullanarak kendisi yapmaktadır. Bir kadın olarak şifacılık yapmasının erkekler göre toplumda daha kolay ve kabullenilir olduğunu doğrudan ifade etmektedir. Aile içinde bütün aile bireyle-riyle doğrudan ilgilenen kişinin anne olması nedeniyle hasta olana bakan ve tedavi edenin de kadın olması doğaldır.

Günümüzde hastalıklar karşısında modern tıp yöntemlerine başvurmanın yaygın olduğu görülse de gerek hastanelere ulaşımın zaman alması gerekse bireysel çekenmeler sonucunda hâlâ birtakım halk hekimi yöntemlerine başvurulmaktadır. Özellikle konargöçer bir yaşam süren Sarıkeçililer'in sürekli göç halinde olması, yazları ulaşımın zor olduğu yüksek yaylalarda yaşanması nedeniyle halk hekimi uygulamaları tercih sebebidir. Yapılan bütün çalışmalardan yola çıkılarak modern tıbbi yönelişin artmasıyla birlikte halk arasında her geçen gün azalmasına rağmen Sarıkeçililer arasında günümüzde de halk hekimi uygulamalarının yaşatıldığı ve uygulamaların yaygın olarak kadınlar tarafından yapıldığı gözlemlenmektedir.

KAYNAKLAR

- Büyükhahin F. Sarıkeçili Yörüklerin Kültür Çevre İlişkisi İçerisinde Geleneksel Ekolojik Bilgilerinin Araştırılması. İstanbul: Hiperayın; 2018.
- Marcel, B. "Orta Toros Yörüklerinden Sarı Keçili Aşireti", Çev: Hamdi Kara, Ankara Üniversitesi Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi. 1994;3:141-61.
- Achterberg J. Kadın Şifacılar. İstanbul: Everest Yayınları; 2009.
- Kaplan M. Geleneksel Tedavi Pratikleri Ve Uygulayıcıları: "Kadın Şifacılar". Milli Folklor Dergisi. 2015;28:108-9.
- Hoppál M. Avrasya'da Şamanlar. çev. Bülent Bayram-H. Şevket Çağatay Çapraz. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları; 2012.
- Bayat F. Türk Kültüründe Kadın Şaman. İstanbul: Ötüken Yayınları; 2010.
- Çolak F. Yazılı ve Sözlü Belgeler Işığında Niğde Halk Hekimliği. Konya: Kömen Yayınları; 2015.
- Altan, S. Manisa Tıp Folkloru, Manisa Yörük Köylerinde Bilinen Halk Tedavileri. İzmir: Akademi Kitabevi; 2000. p.51-2.
- Aydınöğlü G. Posof'ta Hastalıkların Tedavi Usulleri. Türk Folklor Araştırmaları Dergisi. 1968;231:5084-5.
- Baysal N. Gelenek ve değişim ekseninde Trabzon Halk Hekimliği üzerine bir araştırma. Gece Kitaplığı; 2014. p.200.
- Demirhan A. Ural Folklorik tıbbından örnekler ve modern tıp açısından incelenmesi. Türk Folklor Araştırmaları Dergisi. 1978;353:371-91.
- Aştı T, Karadağ A. Hemşirelik Esasları Kitabı. İstanbul; 2012. p.18-23.
- Polat H. Sivas Ulaş Bölgesinde Halk Hekimliği Uygulamaları. Ankara: Ürün Yayınları; 1995.
- Yaşar S, Güler G, Beram A, Coşkun D, Ozansoy D. Acı Yavşan Otu (Artemisia absinthium L.) Yaprak Uçucu Bileşenleri. Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi. 2017;8(2):148-52.
- Işık MT, Akçınar M, Kadioğlu S. Mersin ilinde gebelik, doğum ve loğusalık dönemlerinde anneye ve yenidoğana yönelik geleneksel uygulamalar Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi. 2010;7(1):63-84.
- Taşkın L. Doğum ve Kadın Sağlığı Hemşireliği. Akademisyen Kitabevi, 13 Baskım, Ankara; 2017.
- Taner N. Ağrı'da Halk İlaçları ve Şifalı Otlar. Türk Folklor Araştırma Dergisi. 1974;301:7069-70.
- Aydemir O. Kayseri Sıradan'da Hastalıkların Tedavi Yolları. Türk Folklor Araştırma Dergisi. 1963;164.
- Chang MY, Chen CH, Huang KF. A Comparison of Massage Effects on Labor Pain Using The McGill Pain Questionnaire. J Nurs Res. 2006;14:190-7.
- Jackson R. Roma İmparatorluğu'nda Doktorlar ve Hastalıklar. Çev. Mumcu Ş. İstanbul: Homer Kitabevi ve Yayıncılık Ltd Şti; 1999.
- Behmanesh F, Tofighi M, Delavar MA, Zeinalzadeh M, Moghadamnia AA, Khafri S. A clinical trial to compare the effectiveness of lavender essential oil and olive oil at healing postpartum mother's perineal. Journal of Society for Development in New Net Environment in B&H. 2011;5(6):1512-6.
- Cereboğlu E. Hatay'da Halk Hekimliğine Ait Notlar, Türk Folklor Araştırmaları Dergisi. 1978;270:8255-6.
- Samur G. Anne sütü. Ankara: Sağlık Bakanlığı Yayınları; 2008.
- Demirhan AA. Ankara'nın Alpagut Köyünde Tıp Folkloru Yönünden Bir İnceleme. Türk Folklor Araştırmaları Dergisi. 1972;278:6410-1.
- Samur G. Anne sütü. Ankara: Sağlık Bakanlığı Yayınları; 2008.
- Alpaslan Santur Karamanın Bir ilçe ve üç köyünde tespit edilen ve hastalıkları Tedavi amacı ile kullanılan bitkiler, Türk Halk Kültürlerinden Derlemeler. 1993;259-64.